

Ольга ЗАГОРОДНЯ,
orcid.org/0000-0002-0140-0992
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
(Київ, Україна), olgagorna@ukr.net

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ САКРАЛЬНИХ ПОНЯТЬ СТУДЕНТАМИ ІТ-ГАЛУЗІ

Стаття присвячена дослідженню сакральних понять «Бог», «душа», «дух» в мовній картині світу ІТ-спеціалістів з метою вивчення осмислення респондентами цих явищ, не притаманних технологізованій сфері штучного інтелекту і віртуальної реальності. Сьогодення кидає виклики на збереження суто людського в епоху нівеляції традиційних, релігійних, духовних цінностей суспільства і переходу до роботизації усіх сфер життя включно зі сферами комунікації та стосунків. Оскільки ІТ-спеціалісти – це флагмани нового техногенного світу, необхідним є вивчення їх ставлення до явищ, не притаманних роботам, задля розуміння і корекції фахових тлілей і духовних цінностей нового покоління для того, щоб запобігти небезпечному впливу технологій на свідомість людини. Матеріалом дослідження виступили дані вільного асоціативного експерименту (ВАЕ). Експеримент проводився англійською мовою на англійськомовному стимульному матеріалі. Респондентами виступили 100 студентів факультету інформаційних технологій КНУ ім. Тараса Шевченка переважно чоловічої статі. Опрацьовано близько 300 асоціативних зв'язків «стимул»-«реакція». В дослідженні, окрім ВАЕ, використано дистрибутивну методикку, прийоми зовнішньої і внутрішньої інтерпретації, компонентний аналіз, дескриптивний метод, моделювання і математичні методи для аналізу й інтерпретації результатів. Визначено ядерні і периферійні асоціації в асоціативних полях досліджуваних лексем, актуалізовані семи лексичного й асоціативного значень, актуальні типи асоціативних зв'язків, мовне наповнення АП, характер конотацій стимульних одиниць на позначення сакрального. Визначений характер впливу професійного фактору ІТ-сфери на сприйняття сакральних понять (в АП наявні реакції на позначення назв технологій), доведено взаємодію і взаємопроникнення АП лексем «soul» і «spirit» в ядерній зоні, здійснено порівняння ядерних зон досліджуваних понять у українських та британських респондентів. Визначено, що Бог (God) здебільшого мислиться респондентами як позитивна зовнішня сила, що допомагає і рятує; душа (soul) – містична частина людини, сповнена позитивних якостей і почуттів; дух (spirit) – потойбічна неприємна істота, з одного боку, і сила, енергія, воля людини – з іншого. Конотації лексем «God» і «soul» позитивні, позитивність зростає у часі; конотації лексеми «spirit» значно менш позитивні, АП містить багато негативно забарвлених реакцій, динаміка позитивності у 2024 – 2025 роках – спадна. Серед асоціативних зв'язків превалюють парадигматичні і тематичні, наявні вербально-складені, ремінісцентні, піктографічні, відмова асоціювати. З точки зору мовного вираження в АП переважають англійські реакції над українськими, що зумовлено стимульною вибіркою і умовами проведення експерименту. Ядра АП лексем «soul» і «spirit» взаємопроникаючі. В АП стимулів «God», «soul», «spirit» респондентів-українців і респондентів-британців виявлено спільні елементи (однакові АЗ в обох лінгвокультурах: God – church; soul – spirit, music, heart; spirit – ghost) і відмінні риси (в українській мовній свідомості поняття «spirit» залишається сакральним і мислиться як дух, а в британській мовній свідомості мислиться як міцний напій).

Ключові слова: сакральні поняття, вільний асоціативний експеримент, ІТ-галузь, стимул, реакція.

Olha ZAHORODNIA,
orcid.org/0000-0002-0140-0992
Candidate of Philological Science,
Assistant Lecturer at the Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties
Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine), olgagorna@ukr.net

LINGUO-COGNITIVE FEATURES OF THE INTERPRETATION OF SACRED CONCEPTS BY IT-STUDENTS

The article is devoted to the study of the sacred concepts “God,” “soul,” and “spirit” in the linguistic worldview of IT specialists, with the aim of examining how respondents conceptualize these phenomena, which are not inherent to the technologized sphere of artificial intelligence and virtual reality. Contemporary reality poses challenges to preserving

what is essentially human in an era marked by the erosion of traditional religious and spiritual values and the transition to the robotization of all spheres of life, including communication and interpersonal relationships. Since IT specialists are the leading developers of the new technogenic world, it is essential to investigate their attitudes toward phenomena that are not characteristic of machines in order to understand and adjust the professional goals and spiritual values of the new generation, thereby preventing the potentially harmful impact of technology on human consciousness. The empirical material of the study consists of data obtained through a free associative experiment (FAE). The experiment was conducted in English using English-language stimulus material. The respondents were 100 students of the Faculty of Information Technology at Taras Shevchenko National University of Kyiv, predominantly male. Approximately 300 associative links of the "stimulus-response" type were analyzed. In addition to the FAE, the study employed distributional analysis, methods of external and internal interpretation, componential analysis, the descriptive method, modeling, and mathematical methods for the analysis and interpretation of the results. The study identified nuclear and peripheral associations within the associative fields of the analyzed lexemes, the activated semantic components of both lexical and associative meanings, the dominant types of associative links, the linguistic content of the associative fields, and the nature of the connotations of the stimulus units denoting the sacred. The influence of the professional factor of the IT sphere on the perception of sacred concepts was established (the associative fields contain responses denoting technological terms). The interaction and interpenetration of the associative fields of the lexemes "soul" and "spirit" in the nuclear zone were demonstrated, and a comparison of the nuclear zones of the studied concepts among Ukrainian and British respondents was conducted. It was determined that "God" is predominantly conceptualized by respondents as a positive external force that helps and saves; "soul" as a mystical part of a human being filled with positive qualities and emotions; and "spirit" as, on the one hand, an unpleasant otherworldly entity, and on the other hand, as human strength, energy, and will. The connotations of the lexemes "God" and "soul" are positive, with positivity increasing over time; the connotations of the lexeme "spirit" are significantly less positive, as the associative field contains many negatively marked responses, and the dynamics of positivity in 2024–2025 show a decline. Among the associative links, paradigmatic and thematic relations prevail; verbal-composite, reminiscence-based, pictographic responses, as well as refusals to associate, are also present. From the perspective of linguistic expression, English responses prevail over Ukrainian ones in the associative fields, due to the stimulus set and the conditions of the experiment. The nuclear zones of the associative fields of the lexemes "soul" and "spirit" demonstrate mutual interpenetration. In the associative fields of the stimuli "God," "soul," and "spirit," both Ukrainian and British respondents exhibit common elements (identical associative responses in both linguocultures: God – church; soul – spirit, music, heart; spirit – ghost) as well as differences (in the Ukrainian linguistic consciousness, the concept "spirit" retains its sacred meaning and is conceptualized as "дых," whereas in the British linguistic consciousness it is associated with a strong alcoholic drink).

Key words: sacred concepts, free associative experiment, IT field, stimulus, response.

Постановка проблеми. Сьогодні робить інтенсивний прорив у сферу штучного інтелекту, роботизації багатьох сфер життя від промисловості до сфер гуманітарного і побутового напрямів. З'являються як нові соціальні запити, так і нові професії у царині освоєння ефективної комунікації людини з допоміжними машинами, людиноподібними роботами, системами, які самонавчаються, тощо. В такому контексті виникає безліч питань щодо меж між штучним і людським інтелектом, окреслення різниці між людською недосконалою особистістю та інтелектуальною ШІ-досконалістю. Отже, важливим є дослідження того, як фахівці сфери ІТ сприймають суто людські явища, не притаманні ШІ, а в певній мірі і протилежні йому, але разом з тим такі, що тісно пов'язані з суттю людини і є її невід'ємними частинами. Оскільки сфера машинного навчання розвивається швидкими темпами, і складно уявити, в яку б галузь життя людини не проник штучний інтелект, в цьому дослідженні матеріалом обрано аналіз інтерпретацій сакральних понять, оскільки сакральне – це саме та сфера, яка не підвладна технологізації. В сакральних поняттях міститься той фрагмент картини світу, який відображає ціннісні

орієнтири людини, і розуміння лінгвокогнітивних взаємозв'язків у такому фрагменті може стати основою фундаментальних досліджень в галузі прикладної лінгвістики для подальших розробок моделей як навчання і виховання молодого покоління, так і тренування ШІ, а також виставлення меж між функціями машини і діяльністю людини у техногенному майбутньому.

Для вивчення специфіки інтерпретації сакральних понять фахівцями ІТ-спеціальностей для цього дослідження було обрано лексеми «God» (Бог), «soul» (душа), «spirit» (дух). Саме ці концепти, на наш погляд, є яскравими прикладами втілення вищих духовних категорій у свідомості носіїв мови.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових досліджень показав, що концепти «God» (Бог) і «soul» (душа) уже виступали предметом вивчення в різних аспектах, на матеріалі різних мов, проте концепт «spirit» (дух) майже не досліджений. Було виявлено, що концепти «God» (Бог) і «soul» (душа) здебільшого вивчалися як філософсько-культурні категорії. Матеріалом для філологічних досліджень цих концептів виступали поетичні та прозові літературні твори, фразеологізми,

паремії, тощо. Так, Н. Мушировська дослідила концепт «душа» у поезії раннього українського символізму (Мушировська, 2021). І.О. Помазан, О.В. Ільїна вивчили міфологічний та філософський аспект концепту «душа» на матеріалі етимологічних, фразеологічних та лексикографічних джерел (Помазан, Ільїна, 2025). Л.Ю. Сінна виявила особливості вербалізації концепту «душа» в мовній картині світу англіців на матеріалі лексикографічних значень та ідіом з компонентом «soul» (Сінна, 2021). Л. Репп дослідила концептуалізацію лексем «heart» і «soul» в англійській мові за мотивами роману канадської письменниці Маргарет Етвуд «Орикс і Деркач» (Репп, 2023). Г. Сергієнко вивчила концептуалізацію понять «Бог»/ «God» / «Gott» на матеріалі паремій української, англійської та німецької мов (Сергієнко, 2017). М. Бойчук дослідила концепт «Бог» у стійких виразах та ідіомах англійської мови (Бойчук, 2016), Т.П. Вільчинська і О.К. Вільчинський зробили лінгвокогнітивний аналіз концепту «Бог» на матеріалі філософсько-релігійних поетичних текстів Б.-І. Антонича і П. Сороки (Вільчинська, Вільчинський, 2022). Проте, бракує досліджень, які б відображали сприйняття зазначених концептів «Бог», «душа», «дух» з точки зору психолінгвістики, мисленнєвих процесів, що існують в свідомості носіїв лінгвокультури «тут і зараз», на сьогоднішній день, під впливом різноманітних лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, а також не достатньо досліджень сприйняття цих концептів певними суспільними верствами, особливо в умовах стрімкого розвитку технологій, здатних нівелювати сакральність концептів «Бог», «душа», «дух» як в цілому в лінгвокультурах, мовних картинах світу, так і в мовній свідомості носіїв лінгвокультурних цінностей (Саух, Мельничук, 2020). Звичайно, таке припущення занадто сміливе, проте психолінгвістичний аспект розуміння та інтерпретації цих сакральних понять відкриває простір для підтвердження чи спростування такої гіпотези.

Мета цієї статті – дослідити лексеми «Бог», «душа», «дух» в психолінгвістичному аспекті за допомогою комплексного аналізу асоціативних полів цих лексем, побудованих за допомогою вільного асоціативного експерименту.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом цього дослідження слугують дані вільного асоціативного експерименту, проведеного у 2024–2025 роках з респондентами ІТ-галузі. Лексеми «God», «soul», «spirit» виступили стимульними одиницями і спровокували ряд реакцій, тобто сформували асоціативні поля (АП) цих мов-

них одиниць. Респондентами виступили студенти факультету інформаційних технологій Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Було опитано 100 осіб чоловічої (60 осіб) і жіночої (40 осіб) статей, опрацьовано близько 300 зв'язків «стимул – реакція». Вільний асоціативний експеримент проводився англійською мовою, респонденти попередньо були введені в англійськомовний контекст спілкування. Рівень володіння англійською мовою у респондентів визначений як В1 – незалежний користувач, що цілком дозволяє вважати результати експерименту релевантними.

Оскільки поняття концепту має широке тлумачення в науковій літературі і термінологічно не відображає задач цієї статті, будемо оперувати термінами «лексема» для позначення лексичного змісту і терміном «стимул» для позначення психолінгвістичного змісту досліджуваних сакральних понять. В психолінгвістичному експерименті лексеми «God», «soul», «spirit» трактуються в цій статті як стимули, що викликають вербалізовані та невербальні реакції у респондентів, залучених в експеримент. Методами цього дослідження виступили: психолінгвістичний метод вільного асоціативного експерименту для формування асоціативних полів лексем-стимулів GOD, SOUL, SPIRIT; дистрибутивна методика, прийоми зовнішньої і внутрішньої інтерпретації, компонентний аналіз, моделювання і математичні методи для аналізу асоціативних полів досліджуваних стимулів; дескриптивний метод для опису отриманих результатів.

В межах дослідження був проведений комплексний аналіз АП стимулів GOD, SOUL, SPIRIT, а саме розглянуті їх денотативний і конотативний компоненти, виявлені актуальні типи асоціативних зв'язків «стимул – реакція» в асоціативних полях за двома шкалами, проведений розподіл реакцій на стимул з точки зору наповнення сем лексичних і асоціативних значень, мовного вираження; сконструйований емоційно-оцінний простір для виявлення характеру співвідношення сакральних понять в мовній свідомості респондентів на основі їх конотацій, тощо. Проведено зіставлення ядерних і наколоядерних зон асоціативних полів стимулів GOD, SOUL, SPIRIT, породжених українськими і британськими респондентами, з метою виявлення спільних і відмінних елементів в різних лінгвокультурах. Виявлено специфіку інтерпретації сакральних понять респондентами ІТ-галузі як матеріал для подальших фундаментальних досліджень в сфері лінгвістики та комп'ютерних технологій, а також лінгводидактики і методики викладання англійської мови.

Аналіз АП стимулу GOD виявив, що поняття Бога студентами ІТ-сфери сприймається в термінах релігії та церкви: ядерна реакція – *religion* (індекс яскравості реакції (ІЯ) 0,170, а сумарний індекс яскравості (СІЯ) включно з модифікаціями ядерної реакції *religion* сягає 0,181 (*religia, religion*); у навколоядерній зоні міститься реакція *church* (0,079), на ближній периферії знаходяться реакції *Jesus* (0,056), *faith* (ІЯ 0,045; СІЯ 0,296 (*vera* 0,022; *trust* 0,011; *belief* 0,011)), *creator* (0,034). Таким чином, поняття «Бог» респондентами найяскравіше сприймається як об'єкт релігії з елементами обрядовості, в який вірять, тобто щось зовнішнє, сила, яка керує світом, рятує, благословляє, а не внутрішній стан самої людини. Бог асоціюється з небесами (*heaven* (0,022), *sky* (0,022), *небо* (0,011) – СІЯ 0,056), раєм (*paradise* (0,022)), а також стимулює в свідомості респондентів ремінісцентні образи: *angels on clouds* (0,011; СІЯ 0,022 (*clouds* (0,011))). Бог в свідомості респондентів ІТ-сфери, з одного боку, велична сила (*creator* (0,034, ближня периферія, навколоядерна зона), *main person* (0,011), *всевишній* (0,011), *beginning of everything* (0,011); СІЯ 0,068), яка рятує (*saving us* (0,011), *helper* (0,011), *the last hope* (0,011) СІЯ 0,034) і благословляє (*blessed, blessing*; СІЯ 0,022). Бачимо, що сема порятунку виявилася вагомішою, ніж сема благословення, що може відображати те, що українська свідомість звертається до Бога у найтяжчі часи і потребує спасіння і порятунку більше, ніж благ. З іншого боку, АП стимулу GOD насичене реакціями, що нівелюють існування Бога і відображають атеїстичний світогляд (*doesn't exist* (0,022), *малоймовірно* (0,011), *не кожен вірить* (0,011), *discussion* (0,011), *illusion* (0,011), *nothing* (0,011); СІЯ 0,284), щоправда ці реакції містяться на периферії АП. Порівняння питомої частки асоціацій, що позначають віру в Бога та релігійність з часткою таких, що відображають атеїстичний світогляд (в тому числі розуміння Бога як історичний, а не духовний аспект (СІЯ 0,034)), свідчить, що студентам ІТ-сфери швидше притаманне визнання існування Бога, ніж ствердження його відсутності (СІЯ 0,841 проти СІЯ 0,318 відповідно). В основному, поняття Бога мислиться респондентами в термінах Християнства (*Jesus* (на ближній периферії); *father son, holly spirit, xpectuk, Easter, Christianity* (на дальній периферії), СІЯ 0, 101), проте в АП стимулу GOD на дальній периферії зустрілися реакції на позначення історичних, античних, та мусульманських контекстів (*history, Zeus, Olymp, Allah* (ІЯ 0,011; СІЯ 0,045).

Розподіл реакцій по семах лексичного значення виявив, що актуалізованою семою є сема

«The being or spirit that is believed to have created the universe (Christianity, Judaism, Islam)» – 65,79% реакцій в порівнянні з семою «A being or spirit who is believed to have power over a particular part of nature or who is believed to represent a particular quality» – тільки 5,26% реакцій, що свідчить про християнську направленість свідомості опитаних респондентів більше, ніж язичницьку, навіть в умовах відродження язичницьких символів і популяризації древніх слов'янських культів в українському культурному просторі сьогодення. Аналіз асоціативних сем в АП стимулу GOD виявив, що стимул сприймається в діяльнісному аспекті (асоціативна сема «Дії» – 21,05% реакцій від кількості усіх реакцій АП), і це пов'язано з вірою, творенням та порятунком. Друге місце розділили релігійні атрибути (асоціативна сема «Об'єкти/предмети» – 18,42% реакцій) і релігії (асоціативна сема «Релігії» – 18,42% реакцій), третє місце посіли персоналії (асоціативна сема «Персоналії» – 13,16% реакцій), що підтверджує осмислення респондентами Бога, як зовнішнього фактора, тоді як емоційне ставлення, що йде зсередини і відображене у реакціях асоціативної семи «Емоції і оцінки» – 7,89%, здебільшого заперечує існування Бога і втілює атеїстичний світогляд, хоча частка цих реакцій в АП дуже мала.

З огляду на те, що асоціативний експеримент проводився англійською мовою з англомовними лексемами, мовний розподіл реакцій в АП стимулу GOD передбачуваний: було дано 85,53% англомовних реакцій і всього 10,53% українськомовних. Це свідчить про те, що включення української свідомості в англомовний контекст впливає на механізми асоціювання, і когнітивні процеси в цей період часу здебільшого проходять мовою зовнішньої комунікації. Невеликий відсоток українськомовних асоціацій в АП англомовних стимулів можуть свідчити про те, що не всі респонденти володіють механізмами переключення мисленнєвого процесу на мову зовнішньої комунікації і перетворюють (перекладають) англомовні стимули на зрозумілі українськомовні та реагують уже на них рідною мовою. Цей аспект потребує подальшого психолінгвістичного вивчення і не є пріоритетом даної статті, хоча можливо зробити такі припущення, спираючись на спостереження за респондентами під час проведення експерименту і аналіз АП. Аналіз типів асоціативних зв'язків (АЗ) в АП стимулу GOD відобразив значне переважання парадигматичних зв'язків (84,21%) над синтагматичними (3,95%), на другому місці – вербальні складені (9,21%). За іншою шкалою розподілу типів асоціативних зв'язків бачимо, що тема-

тичні АЗ мають найбільшу вагу (53,95%), значний відсоток ремінісцентних АЗ (18,42%), по 10,53% – емоційно-оцінних і АЗ-власних назв.

Досить цікавим є аналіз конотацій реакцій стимулу GOD. Ця лексема сприймається респондентами-фахівцями IT-сфери позитивно: 81,58% позитивних і умовно-позитивних зв'язків в порівнянні з 3,95% негативних і умовно-негативних. Цей факт додає надії на свідоме ставлення фахівців IT-сфери до цілей і результатів своєї фахової діяльності, адже людина, що визнає Бога, не стане створювати небезпечні і руйнівні механізми. Це особливо цінно в умовах блискавичного розвитку ШІ-технологій і розроблення віртуальної реальності. Асоціативний експеримент проводився періодично протягом 2024–2025 років і показав неочікувані результати: позитивність стимулу GOD у свідомості респондентів у 2025 році підвищилась (0,837 у жовтні 2025 в порівнянні з 0,518 у листопаді 2024), тобто новіше покоління поставилося до поняття Бога, за результатами експерименту, більш усвідомлено і прихильно. Цей аспект потребує подальших вивчень зі збільшенням та урізноманітненням вибірки респондентів, що є перспективою дослідження.

Розглянемо також специфіку усвідомлення респондентами-студентами IT-сфери таких понять як «душа» (soul) і «дух» (spirit), притаманних лише людським істотам і чужим для ШІ-технологій. Дослідження цих понять представляє науковий інтерес, оскільки збереження в мовній свідомості традиційних позитивних уявлень щодо душі та духу людини є запорукою відсутності роботизації самої людини в еру поступового стирання меж між людиною і людиноподібними роботами. З іншої сторони, вивчення і опис асоціативних полів понять «soul» і «spirit» може стати матеріалом для навчання штучного інтелекту того, чим є людська душа і дух, які абсолютно не притаманні створеним механізмам, і окреслення того, де ставити межі між діяльністю людини і функціями машини, які не є і не мають в майбутньому бути ідентичними.

Асоціативне поле стимулу SOUL має більш розгалужену ядерну зону на відміну від стимулу GOD з чітким ядром: GOD – religion. Ядерними реакціями стимулу SOUL з найяскравішими індексами стали реакції *spirit* (0,048), *kindness* (0,036), *emotions* (0,036); ядерними реакціями з меншою яскравістю є такі: *family*, *person*, *heart*, *music*, *human*, *people*, *love* (ІЯ кожного – 0,024). Периферійна частина АП містить велику кількість різноманітних реакцій на позначення різних понять, наприклад характеристик людської душі

(*deceptive*, *kind*, *developed*, *calm*, *чесна*, *good*, *унікальність*, *free*, *amazing* (ІЯ 0,012), оцінних реакцій (*найголовніше що є у людини*, *essence personality* (ІЯ 0,012) назв людей (*close people*, *mate*, *soulmate*, *shadow friend*, *knight*, *ancestry* (ІЯ 0,012), предметів (*song*, *games*). Душа також пов'язується з любов'ю (*love*, ІЯ 0,024). Осмислення душі респондентами з IT-сфери відбувається як в термінах людських якостей, як бачимо у вищезгаданих реакціях, так і в термінах чогось містичного, незвіданого і потойбічного (*uncharted*, *light*, *aura*, *nevermore*, *religion*, *invisible*, *death*, *heaven*, *paradise*, *вічність*, *death* (ІЯ 0,012)). Прослідковується зв'язок душі з інтелектом людини (реакції *mind*, *consciousness* (ІЯ 0,012)). Специфічними реакціями на лексему-стимул SOUL саме респондентів IT-сфери, в яких відображений вплив фаху інформаційних технологій, є реакції на позначення назви комп'ютерної гри *dark souls* (ІЯ 0,048), а також оцінна реакція *ai lacks it* (ІЯ 0,012). Отже, респонденти IT-спеціальностей осмислюють душу як притаманну лише людині, а не технологіям, частину, тісно пов'язану з духом людини, її рисами характеру, наділену езотеричними і містичними якостями, сповнену позитивних почуттів. Актуалізованою семою лексичного значення в свідомості респондентів IT-сфери виявилася сема на позначення частини людини, що наділена містичним змістом і існує після смерті «Spirit of person/c] the spiritual part of a person, believed to exist after death» (29,17% реакцій), сема на позначення людських якостей «Inner character/[c] a person's inner character, containing their true thoughts and feelings» – 26,39% реакцій, що приблизно рівнозначно, проте містичність душі передує усвідомленню душі в термінах якостей людини. Серед асоціативних сем питому вагу мають об'єкти, пов'язані з душею, атрибути (*music*, *song*, *games*, тощо; 27,78%), суб'єкти (*person*, *people*, *close people*, тощо; 20,83%), характеристики із оцінними реакціями (*kind*, *invisible*, *free*, тощо; разом 33,34%). В АП стимулу SOUL з точки зору мовного наповнення англійських реакцій виявлено 87,50%, українськомовних – 8,33%. В цьому АП виявлено піктографічні реакції (2,78%) – малюнок сердечка, як символа позитивних характеристик душі – любові, доброти тощо, а також фіксації поєднання серця і душі локально в тілі людини. Серед типів асоціативних зв'язків превалюють парадигматичні (55,56%), синтагматичні (20,83%), вербальні складені (19,44%); а також найбільш поширені – тематичні (62,55%), емоційно-оцінні (20,83%), ремінісцентні (11,11%; *you are my heart*, *you are my soul*; *dark souls*, *knight*, тощо). Стимул

SOUL осмислюється позитивно (позитивних АЗ 55,56%, умовно-позитивних АЗ 16,67%, загалом позитивних реакцій 72,23%). Позитивність в конотаціях також зростає у часі: коефіцієнт меліоративності 0,157 у листопаді 2024 р., зростає до 0,765 у жовтні 2025 р.

Лексема-стимул SPIRIT в свідомості респондентів-студентів ІТ-сфери пов'язується з реакцією *ghost* (ІЯ 0,063 – в ядрі АП), СІЯ 0,340 (*ghost, дух* – в ядрі АП (ІЯ 0,038), *призрак* (рос.) – на периферії АП (ІЯ 0,012)). Ядерні реакції з меншим індексом яскравості розділилися на дві семантичні категорії: осмислення духу як певної сутності, яка існує окремо від людини, в тому числі після смерті, як проєкція фізичного тіла, або в межах фізичного тіла пов'язується з душею людини – з одного боку (СІЯ 0,215: *ghost* (ІЯ 0,063), *дух, soul, mystic, death* (ІЯ 0,038 кожного), з іншого боку – як енергія людини, її сила, командний дух, діяльнісний рушій (СІЯ 0,114: *strong, energy, team spirit* (ІЯ 0,038 кожного)). Аналіз реакцій периферії АП стимулу SPIRIT відображає таку ж тенденцію, що і ядро. На периферійній частині, дух як сутність – СІЯ 0,342 (*not alive, invisible, scared bro, inanimate*, тощо), і дух як енергія і сила людини – СІЯ 0,164 (*people* (ІЯ 0,025), *team, good, пиучість, сила волі, strength* (ІЯ 0,012 кожного), тощо). Сприйняття духу як привида респондентами ІТ-сфери може бути зумовлене впливом професійного фактору, оскільки ІТ-технології віртуальної реальності, комп'ютерних ігор, сучасного кінематографа у стилі фентезі насичені персонажами-привидами. Реакції периферії АП доводять ці зв'язки в свідомості респондентів: *Halloween* (ІЯ 0,025), *movie* (ІЯ 0,025), *film* (ІЯ 0,025); *cartoons, cartoon about house* (СІЯ 0,025), *cs go, storm spirit data hero, games* (ІЯ 0,012 кожного). Також слід зазначити, що дух мислиться респондентами більше як щось темне, неприємне, потойбічне, таке, що провокує страх. Численні реакції відображають саме цей, негативний, зміст (СІЯ 0,203: *lost soul, fear, shamanism, taro, demon, scared bro, Halloween*, тощо), тоді як дуже мало реакцій відобразило позитивний зміст духу (сутності), його святість і величність (СІЯ 0,025: тільки *church, saint*). Отже, дух для респондентів з ІТ-сфери – це швидше привид, темний, лякаючий, потойбічний, персонаж ігор та фільмів, неіснуючий і неприємний, і аж потім – командний дух і сила людини. Це підтверджує і розподіл реакцій по семах лексичного значення. Сема «Imaginary creature/[c] (old-fashioned) an imaginary creature with magic powers, for example, a fairy or an elf» містить 24,29% реакцій, сема «Soul/[c] the soul thought of as separate from the body and believed

to live on after death; a ghost» 20% реакцій, тобто загальна кількість 44,29%; тоді як сема «Courage/energy/[u] courage, energy or determination» 15,71% реакцій, а сема «Feelings of support /[u, sing] feelings of support towards a group, team or society» 5,71% реакцій, сумарно – вдвічі менше реакцій (21,42%). Дух не мислиться респондентами в діяльнісному аспекті, лише 8,57% реакцій ввійшли в асоціативну сему «Дії», тоді як в семах «Об'єкти/предмети» – 25,71% реакцій, в семі «Суб'єкти» – 15,71% реакцій, тобто значно більше, 41,42% загалом. Сема «Характеристики» містить 15,71% реакцій. Таким чином, робимо висновок, що дух для респондентів – це не дія, не проявляє активності, а мислиться як субстанція з певними характеристиками, яка викликає емоції (здебільшого негативні, сема «Емоції/оцінки» містить 12,86% реакцій). З точки зору мови вираження, в АП стабільна тенденція на користь англомовних реакцій: 87,14% англомовних, лише 8,57% українськомовних реакцій. За типами асоціативних зв'язків переважають парадигматичні (58,57%), а синтагматичних і вербальних складених значно менше (20% і 17,14% відповідно). За іншою шкалою розподілу найбільшу частку АП займають тематичні (52,86%), емоційно-оцінні (24,29%) АЗ, також відзначаємо невелику частку ремінісцентних АЗ (10%) і АЗ на позначення власних назв (2,86%). В АП стимулу SPIRIT з'являються аббревіатури (1,43%), чого не було виявлено в АП стимулів GOD і SOUL. Аналіз конотативного елемента АП стимулу SPIRIT показав, що цей стимул сприймається в цілому позитивно (48,57% позитивно забарвлених реакцій), хоча кількість негативно забарвлених реакцій теж досить висока (18,57%); бачимо 50% позитивних і умовно-позитивних АЗ і 21,43% негативних і умовно-негативних АЗ. Це докорінно відрізняється від наповнення АП стимулу SOUL, де негативних і умовно-негативних АЗ всього 16,67% на тлі 72,23% позитивних і умовно-позитивних. Таким чином, бачимо, що стимул SOUL викликає у респондентів більше приємних емоцій і почуттів, ніж стимул SPIRIT, душа приємніша, ніж дух. Цікавою є спадна динаміка конотацій стимулу SPIRIT у часі, на відміну від стимулів SOUL і GOD: індекс меліоративності в листопаді 2024 року 0,379 спадає у листопаді 2025 до 0,075, що означає, що молодше покоління студентів ІТ-галузі продукують більше негативно забарвлених реакцій на цей стимул, ніж студенти попередніх років народження.

Цікавим є факт взаємопроникнення та певної схожості АП лексем-стимулів SOUL і SPIRIT. Так, у ядрах цих стимулів бачимо ці ж лексеми, що ста-

ють реакціями: SOUL (стимул) – *spirit* (реакція, ядерна, ІЯ 0,048), SPIRIT (стимул) – *soul* (реакція, ядерна, ІЯ 0,038). Також прослідковується протиставлення цих понять інтелекту і розуму людини в обох АП: SOUL – *mind, consciousness*; SPIRIT – *mind, mythology, science*. В межах дослідження будувався емоційно-оцінний простір для визначення сітки понять в свідомості респондентів з врахуванням індексів пейоративності (негативності, вертикальна шкала) та меліоративності (позитивності, горизонтальна шкала) і порівняння конотацій досліджуваних стимулів між собою. Співвідношення конотативних індексів лексем-стимулів GOD, SOUL, SPIRIT бачимо на Рис.1.

Аналіз емоційно-оцінного простору доводить, що ці лексеми не надто наближені одна до одної з точки зору конотацій і мають різні індекси пейоративності та меліоративності. Найбільш позитивним стимулом в свідомості респондентів виступає лексема «God» (пейоративність -0,07, меліоративність 1,39), найменш позитивним стимулом – лексема «spirit» (пейоративність -0,39, меліоративність 0,95). Лексема «soul» займає серединну позицію (пейоративність -0,29, меліоративність 1,19).

З огляду на те, що дослідження проводилося на англomовному матеріалі, цікавим є співставлення ядерних реакцій стимулів GOD, SOUL, SPIRIT, отриманих від українців, українськомовних респондентів, з ядерними реакціями цих стимулів, отриманих від англomовних респондентів. Це дозволить побачити відмінні та схожі риси між двома картинами світу, що існують в свідомості

українців та англійців. В контексті наслідування і виховання європейських цінностей в українському соціополітичному просторі таке порівняння набуває особливої значущості і потребує ґрунтового аналізу. В межах цього дослідження сакральних понять було проведено фрагментарне порівняння найяскравіших АЗ в ядрах досліджуваних стимулів на різних вибірках респондентів, і для аналізу фрагменту картини світу англійців був залучений Единбурзький асоціативний тезаурус (The Edinburgh Associative Thesaurus). Найяскравішими виявлені такі зв'язки:

GOD – religion (Ukrainian), GOD – heaven (British)

SOUL – spirit (Ukrainian), SOUL – music (British)

SPIRIT – ghost (Ukrainian), SPIRIT – ghost (British)

Більше елементів АП досліджуваних лексем прослідковуємо в Таблиці 1

Отже, і українці і британці сприймають Бога як елемент релігії, проте з різними акцентами: британці схильні до відзначення стану єднання з Богом, або локації знаходження Бога (Небеса), тоді як українці акцентують на ритуальності (релігія). Душа в українській мовній свідомості, насамперед, пов'язується з духом, тоді як в англійській – з душевністю музики, хоча реакція *spirit* (дух) також є ядерною з менш значною інтенсивністю. Стимул SPIRIT (дух) осмислюється українцями і британцями однаково, як привид. Відмічено спільні елементи в обох ядерних і наволоядерних зонах всіх стимулів в АП українських та англійських

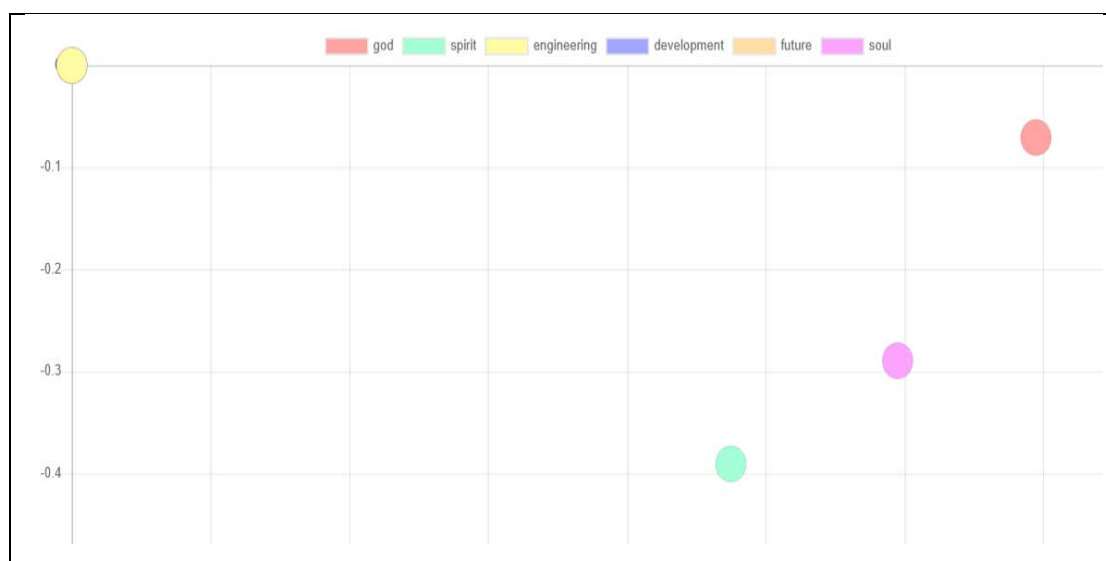

Рис. 1. Емоційно-оцінний простір. Співвідношення конотативних індексів лексем-стимулів GOD, SOUL, SPIRIT

Таблиця 1

Співвідношення елементів ядра та ближньої периферії лексем-стимулів GOD, SOUL, SPIRIT на матеріалі вільних асоціативних експериментів з українськими та британськими респондентами

№	Stimulus	Ukrainian Free associative experiment	The Edinburgh Associative Thesaurus	Common elements
1	GOD	Ядро: religion 15 Периферія: Church 7 jesus 5 faith 4	Ядро: heaven 8 man 6 church 5 God 5 almighty 4	church
2	SOUL	Ядро: spirit 4 kindness 3 emotions 3 family 2 person 2 heart 2 music 2 human 2 people 2 love 2	Ядро: music 22 spirit 13 Периферія: God 8 heaven 5 heart 4	spirit music heart
3	SPIRIT	Ядро: ghost 5 дух 3 strong 3 0.0380 soul 3 - (відмова асоціювати) 3 energy 3 mystic 3 death 3 team spirit 3	Ядро: ghost 13 whisky 12 drink 9 holy 8 wine 6 Периферія: gin 5 lamp 4	ghost

респондентів: GOD – *church*; SOUL – *spirit, music, heart*; SPIRIT – *ghost*. Цікавим є те, що дух осмислюється українцями в тому числі як командний, енергія, сила волі, тоді як в англійському світогляді стимул SPIRIT мислиться інакше і належить іншій лексичній зоні картини світу, осмислюється як напій і пов’язується з міцними напоями більше, ніж з людськими якостями.

Висновки. Проведене дослідження призвело до наступних результатів. Лексеми на позначення сакральних понять “God” (Бог), “soul” (душа), “spirit” (дух) сприймаються українськими респондентами-студентами ІТ-галузі більше як зовнішня сила, а не частина людської сутності. Бог (God) – атрибут релігії, зовнішня сила, що рятує, допомагає, благословляє; душа (soul) – потойбічна, містична сутність, частина людини, наділена позитивними характеристиками і любов’ю; дух (spirit) – з одного боку, лякаюча потойбічна істота, персонаж комп’ютерних ігор і фільмів, з іншого боку – енергія, сила і рішучість людини або команди. Вплив профе-

сійного фактору ІТ на осмислення сакральних понять студентами ІТ-галузі проявляється в проникненні в асоціативні поля досліджуваних стимулів назв сучасних ІТ-технологій (зокрема ШІ), комп’ютерних ігор, ремінісценцій. Лексема “God” в свідомості респондентів ІТ-галузі має найбільш позитивну інтерпретацію, лексема “spirit” найменш позитивна з досліджуваних лексем, лексема “soul” займає серединну позицію. В цілому конотації сакральних понять “God” (Бог), “soul” (душа), “spirit” (дух) в свідомості респондентів ІТ-галузі позитивні. Асоціативні поля досліджуваних лексем-стимулів містять найбільшу частку англомовних асоціацій, хоча є і частка українськомовних, а також піктографічних і відмов асоціювати. Асоціативні зв’язки в АП досліджуваних стимулів здебільшого парадигматичні і тематичні. Динаміка конотацій у часі в період з 2024 по 2025 роки змінюється в сторону наростання позитивності у лексем “God” і “soul” і в сторону спадання позитивності і наростання негативного аспекту у лексеми

“spirit”. Відзначено взаємодію і перехресне взаємопроникнення ядерних елементів АП у стимулів SOUL і SPIRIT, коли вони стають реакціями в асоціативних полях один одного, тобто лексеми “soul” і “spirit” в мовній свідомості респондентів взаємопов’язані. В асоціативних полях лексем “God”, “soul”, “spirit” в українській та англійській лінгвокультурах спостерігаються спільні і відмінні елементи. Виявлено однакові АЗ в обох лінгвокультурах: GOD – church; SOUL – spirit, music, heart; SPIRIT – ghost. Різка відмінність спостерігається в осмисленні поняття “spirit” українськими і британськими респондентами, а саме в українській мовній свідомості поняття “spirit” залишається сакральним і мислиться більше як дух, а в британській мовній свідомості

це поняття мислиться як міцний напій і втрачає сакральність.

Перспективи дослідження. Це дослідження може стати основою для подальших наукових розвідок і фундаментальних проєктів у сферах психолінгвістики, соціолінгвістики, прикладної лінгвістики, ІТ-технологій на базі ШІ, машинного навчання, тощо за умови збільшення стимульної вибірки, урізноманітнення вибірки респондентів за різними аспектами (вік, стать, регіон проживання, ІТ-спеціалізація, тощо), залучення більшої кількості опитуваних (до 1000 осіб), проведення низки експериментів у різні часові періоди для дослідження динаміки характеру усвідомлення сакральних понять, збільшення вибірки стимульного матеріалу різними мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
2. The Edinburgh Associative Thesaurus. SZCZ.org. The website of Mitchell Szczepanczyk. URL: <http://www.szcz.org/posts/2020-12-25-edinburgh-associative-thesaurus-clojurescript/>
3. Бойчук М. Концепт “Бог” у стійких виразах та ідіомах англійської мови. Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. 2016. № 23. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/lingua/article/view/5530>
4. Вільчинська Т.П., Вільчинський О.К. Концепт «Бог» у поетичній творчості Б.-І. Антонича та П. Сороки: лінгвокогнітивний аналіз. Закарпатські філологічні студії. 2022. Вип. 23. Том 1. С. 41-46. URL: https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_1/7.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.7>
5. Мушировська Н. Когнітивна структура концепту «душа» у поезії раннього українського символізму. Закарпатські філологічні студії. № 18. 2021. С. 61-70. URL: <https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/18/12.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.10>
6. Помазан І.О., Ільїна О.В. Репрезентація концепту ДУША в українській мовній традиції: філософський та культурологічний аспекти. Закарпатські філологічні студії. Вид.дім: Гельветика. 2025. Вип. 42. Т. 2. С.33-37. URL: https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/42/part_2/7.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.5>
7. Репп Л. Концептуалізація лексем HEART та SOUL у романі Маргарет Етвуд «Орикс і Деркач». Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія. 2023. Т. 4 (9). С. 24-30. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/philology/article/view/2917>. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.4>
8. Саух П.Ю., Мельничук М.С. Тенденції десакралізації і символізму в духовній культурі крізь призму викликів сучасності. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Вип. 1 (87). 2020. С. 5-14. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/32186/1/3.pdf>. DOI: [10.35433/PhilosophicalSciences.1\(87\).2020.5-14](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(87).2020.5-14)
9. Сергієнко Г.В. Ідеографічні групи концепту БОГ/GOD/GOTT на матеріалі паремій. Матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної інтернетконференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: 36. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. № 31. С. 542-548. URL: <https://clar.tsatu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/39a224c0-e4d8-4572-9afb-bb0238bab260/content>
10. Сінна Л.Ю. Вербалізація концепту «душа» в мовній картині світу англійців. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2021. № 52 том 1. С. 166-168. URL: https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v52/part_1/39.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.52-1.39>

REFERENCES

1. The Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
2. The Edinburgh Associative Thesaurus. SZCZ.org. The website of Mitchell Szczepanczyk. URL: <http://www.szcz.org/posts/2020-12-25-edinburgh-associative-thesaurus-clojurescript/>
3. Boichuk M. (2016) Kontsept “Boh” u stiikyh vyrazakh ta idiomakh anhliiskoi movy. [The Concept “God” in Fixed Expressions and Idioms of the English Language] Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya inozemni movy. 23. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/lingua/article/view/5530>. [in Ukrainian].
4. Vilchynska T.P., Vilchynskiy O.K. (2022) Kontsept «Boh» u poetychnii tvorchosti B.-I. Antonycha ta P. Soroky: lnhvokohnityvnyi analiz. [The Concept “God” in the Poetic Works of B.-I. Antonych and P. Soroka: A Linguo-Cognitive Analysis]. Zakarpatski filolohichni studii. 23. 41-46. URL: https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_1/7.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.7> [in Ukrainian].
5. Mushyrovskaya N. (2021) Kohnityvna struktura kontseptu «dusha» u poezii rannoho ukrainskoho symvolizmu. [The Cognitive Structure of the Concept “Soul” in the Poetry of Early Ukrainian Symbolism] Zakarpatski filolohichni studii. 18. 61-70.

URL: <https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/18/12.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.10> [in Ukrainian].

6. Pomazan I.O., Ilina O.V. (2025) Rerezentatsiia kontseptu DUSHA v ukrainskii movnii tradytsii: filosofskyi ta kulturolohichni aspekty. [The Representation of the Concept “SOUL” in the Ukrainian Linguistic Tradition: Philosophical and Cultural Aspects] Zakarpatski filolohichni studii. 42. 2. 33-37. URL: https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/42/part_2/7.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.5> [in Ukrainian].

7. Repp L. (2023) Kontseptualizatsiia leksem HEART ta SOUL u romani Margaret Etvud «Oryx i Derkach». [The Conceptualization of the Lexemes HEART and SOUL in Margaret Atwood’s Novel «Oryx and Crake»] Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Filolohiia. 4 (9). 24-30. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/philology/article/view/2917>. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.4> [in Ukrainian].

8. Saukh P.Yu., Melnychuk M.S. (2020) Tendentsii desakralizatsii i symvolizmu v dukhovnii kulturi kriz pryizmu vyklykiv suchasnosti. [Tendencies of Desacralization and Symbolism in Spiritual Culture through the Prizm of Modernity Challenges] Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky. 1(87). 5-14. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/32186/1/3.pdf>. DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(87).2020.5-14 [in Ukrainian].

9. Serhiienko H.V. (2017) Ideohrafichni hrupy kontseptu BOH/GOD/GOTT na materialii paremi. [Ideographic Groups of the Concept GOD/GOTT Based on Paremiological Material] Materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi internetkonferentsii «Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii»: Zb. nauk. prats. Pereiaslav-Khmelnytskyi. 31. 542-548. URL: <https://elar.tsatu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/39a224c0-e4d8-4572-9afb-bb0238bab260/content> [in Ukrainian].

10. Sinna L.Yu. (2021) Verbalizatsiia kontseptu «dusha» v movnii kartyni svitu anhliitsiv. [The Verbalization of the Concept “Soul” in the Linguistic Worldview of the English] Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia. 52 (1). 166-168. URL: https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v52/part_1/39.pdf. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.52-1.39> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 02.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

